

УДК 351.862.4

Древаль Ю. Д., д.держ.упр., проф., НУЦЗУ

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ

Статтю присвячено механізмам державного управління, на основі яких має здійснюватися регулювання та вдосконалення системи вищої освіти в Україні. Визначено перелік конкретних чи "цільових" механізмів державного управління вищою освітою. Окреслено сутність механізмів, сукупно спрямованих на досягнення такого рівня вищої освіти, що передбачає перетворення набутих знань на здатність людини до професійної та водночас творчої діяльності.

Ключові слова: *вища освіта, державне управління, механізми державного управління, організація вищої освіти, управлінський вплив.*

The article is devoted to the mechanisms of governance on the base of which regulation and improvement of higher education in Ukraine should be conducted. It was listed certain or so-called "target" governance mechanisms of higher education. The nature of mechanisms collectively directed to achieve such level of higher education that involves the transformation of acquired knowledge into the person's aptitude both for professional and for creative activity is described.

Keywords: *higher education, public administration, governance mechanisms, the higher education institution, managerial influence.*

Постановка проблеми. Освіта – це основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства. У цьому сенсі непересічне значення якраз і відводиться вищій освіті, тобто такому її рівню, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні вже загалом досліджені питання щодо сучасних чинників розвитку вищої освіти, зокрема глобалізації світової економіки та соціально-економічних процесів, формування єдиного світового інформаційного простору, розповсюдження сучасних технологій та засобів зв'язку. Детально проаналізовані фактори розвитку вищої освіти в Україні, до яких першочергово відносяться поступове зростання недержавного сектору економіки, складнощі перехідного періоду та

проблеми державного фінансування. Все це зумовлює зміну пріоритетів у державному управлінні вищою освітою. Як слушно вважає С. Майборода, "на сьогодні вже видається остаточно з'ясованим і те, що вища освіта як галузь інтелектуального й духовного становлення нації переживає значні труднощі не лише через те, що дається взнаки соціально-економічна криза, а й тому, що сучасні реалії життя, перехід до ринкової економіки поставили нагальне питання про зміну пріоритетів у системі навчання й виховання у вищій школі та в системі управління нею. XXI ст. висуває до вищої школи нові вимоги" [1, с. 4]. На думку В. Степанова, головний момент, на якому повинна формуватися державна політика в галузі вищої освіти, "зводиться до наступного: освіта повинна бути механізмом відтворення суспільного інтелекту держави, якості її інтелектуальних ресурсів" [2, с. 92]. Оновленню механізмів державного управління вищою освітою також сприяє й вдосконалення чинного законодавства, спрямованого на врегулювання відповідної частки суспільних відносин.

Постановка завдання. Метою статті визначено обґрунтування та систематизацію механізмів державного управління, на основі яких здійснюється регулювання та вдосконалення системи вищої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. У складних умовах сьогодення цивілізованого рівня добробуту досягнуть тільки країни, в яких значна частка працездатного населення буде мати якісну вищу освіту. Україна, маючи сталі освітні традиції та розгалужену систему вищих навчальних закладів, також з часом може претендувати на статус такої країни. Проте розвиток національної вищої освіти відбувається у складних суспільно-політичних і соціально-економічних умовах, що негативно впливає й на стан вищої освіти. Так, низький професійний й загальнокультурний рівень значної кількості населення, особливо молоді, становить загрозу не лише перспективам економічного росту, але й соціальній стабільності.

У справі реформування вищої освіти важлива роль якраз і має бути відведена механізмам управлінського впливу, які в дещо спрощеному вигляді характеризуються як сукупність засобів та способів впливу суб'єкта владних повноважень на керований об'єкт. У цьому сенсі слід особливу увагу звернути на категорію "механізми державного управління", яка має відігравати важливу роль у питаннях упорядкування та розвитку вищої освіти. Дійсно, за допомогою механізмів видається можливим не лише глибше з'ясувати характер функціонування органів державної влади та особливості досягнення управлінських цілей, а й власне сутність та перспективи реформування даного об'єкта. Причому мова, окрім іншого, йде про всебічну та системну характеристику даного об'єкта.

Так, згідно з аналізом О. Радченка, "механізму як такому мають бути обов'язково притаманними такі ознаки: він є продуктом організованої діяльності; він має мету або функцію; він містить послідовність дій, певний вид руху; він передбачає переважно однобічний вплив із чітко визначеним век-

тором впливу; він має суб'єкт і об'єкт; він характеризується жорстким взаємозв'язком, усталеністю процесу, правил взаємодії; його функціонування в ідеалі націлене на автоматизм; його побудова носить структурно-функціональний характер; він має ознаки відкритої або закритої системи" [3, с. 20]. До цього слід додати і те, що механізми державного управління мають конкретний характер і що кожен конкретний механізм має розглядатися "як сукупність взаємоузгоджених методів управління" [4, с. 81–82].

Правову та організаційну основу вдосконалення системи управління вищою освітою в Україні складає Закон України "Про вищу освіту" від 1 липня 2014 р., де чітко визначено термін "вища освіта", сутність державної політики у сфері вищої школи, юридичну силу нормативно-правових актів з відповідною сферою правового регулювання, особливості здійснення освітньої діяльності, правовий статус суб'єктів управління вищою освітою, рівні, ступені та кваліфікації вищої освіти, стандарти освітньої діяльності та вищої освіти тощо [5].

Механізмом правового регулювання, за оцінкою С. Алексєєва, є "взята в єдності система правових засобів, за допомогою якої забезпечується результативний правовий вплив на суспільні відносини" [6, с. 9]. Саме за допомогою зазначеного механізму видається можливим чітко визначити сутність правового поля вдосконалення системи вищої освіти в Україні, статичку та динаміку відповідних правовідносин, права та обов'язки посадових осіб тощо.

За допомогою організаційного механізму реалізовується комплекс завдань, спрямованих на узгодження цілей та функцій вищої школи, а також на раціоналізацію взаємозв'язків між відповідальними за освітрянський процес інституціями та структурами. Завдяки ефективному запровадженню такого механізму і мають створюватися належні умови для ефективного реформування вищої освіти в Україні.

У руслі налагодження ефективного соціокомунікативного механізму управління вищою освітою слід звернути увагу на "Національну доктрину розвитку освіти" (далі – Доктрина), яка визначає систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію й основні напрями розвитку освіти у першій чверті XXI ст. Цей стратегічний документ відображає головну мету української системи освіти, яка полягає у створенні умов для розвитку особистості й творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти [7].

Проте у Доктрині не досить чітко прописано роль основних інститутів суспільства у справі якісного вдосконалення вищої освіти. Це, зокрема, стосується інститутів сім'ї, науки, релігії, армії, громадянського суспільства

тощо. Проте добре відомо, що освіта як соціальний інститут потребує належної підтримки з боку інших інститутів, і лише засобом системних зусиль усіх зацікавлених сторін можна досягти бажаного результату.

Якраз на основі оновленого розуміння суб'єкт-об'єктних зв'язків і досягаються системні зрушення в осмисленні нової парадигми вищої освіти та освітньої політики в цілому. Як, зокрема, стверджує О. Голубенко, "необхідно створити таку модель, яка забезпечила б перехід від системи, основою якої є діяльність викладача, до системи, де переважає активна пізнавальна самостійна діяльність студента, що забезпечує його саморозвиток, самопізнання" [8, с. 28].

Надійним підґрунтям для виконання окреслених завдань є використання потужного інформаційного ресурсу. Пріоритетом розвитку освіти, як визначається у згадуваній вище Національній доктрині розвитку освіти, є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві. У ст. 5 Закону України "Про інформацію" також передбачено, що "кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів" [9].

Слід також зазначити, що якісні зміни у системі вищої освіти мають супроводжуватися й вдосконаленням ціннісних пріоритетів українського суспільства. На рівні теоретичних постулатів безсумнівною виглядає теза про те, що існує нерозривний зв'язок освітньої сфери, системи вищої освіти й її ціннісного виміру. Причому це стосується не лише змісту навчальних програм та навчального процесу, але й відношення до вищої освіти з боку широких верств громадян ("освіта та вища освіта як цінність").

Висновки. Реформування вищої освіти в Україні має здійснюватися системно, на основі та за допомогою різнобічних механізмів державного управління. У конкретному чи навіть "конкретно-цільовому" контексті мова першочергово має йти про повноцінне застосування правового, організаційного, комунікативного, інноваційного, інформаційного та ціннісно-орієнтаційного механізмів державного управління вищою освітою. Саме на зазначеній основі й видається можливим досягнення такого рівня вищої освіти, що передбачає перетворення набутих знань на здатність людини до професійної та водночас творчої діяльності. Це, власне, і складає основу інноваційної освіти.

Список використаних джерел

1. Майборода С. В. Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917 – 1959 рр.) : автореф. дис. ...

д.держ.упр. : спец. 25.00.01 "Теорія та історія державного управління" / С. В. Майборода. – К., 2002. – 39 с.

2. Степанов В. Ю. Механізми забезпечення якості вищої освіти / В. Ю. Степанов // Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2014. – № 1. – С. 92–97. – (Серія "Державне управління").

3. Радченко О. Родові ознаки категорії "механізм" в соціальних науках / О. Радченко // Публічне управління: теорія та практика. – 2013. – № 3. – С. 19–25.

4. Коротич О. Механізми державного управління : проблеми теорії та практичної побудови / О. Коротич // Вісник Національної Академії державного управління. – 2006. – № 3. – С. 79–84.

5. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37–38. – Ст. 2004.

6. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. – Т. 2 / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1982. – 360 с.

7. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002.

8. Голубенко О. Східноукраїнський національний університет у контексті вітчизняної та світової парадигми освіти / О. Голубенко // Вища освіта України. – 2001. – № 2. – С. 24–30.

9. Про інформацію [Електронний ресурс] : Закон України від 02 жовтня 1992 р. № 2657-XII. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/2657-12.